

Urednik izdanja

Aleksandar Šurbatović

Naslov originala

Paolo Giordano

DIVORARE IL CIELO

Copyright © 2018 Paolo Giordano Milano 2008

Copyright © 2018 Giulio Einaudi Editore s. p. a. Torino

Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2020

Paolo Đordano

I NEBO je
bilo NAŠE

Prevod sa italijanskog
Gordana Subotić

 dereta

*Rozariji i Miminu
Anđelu i Margeriti
Njihovim stornelima*

Svaka sličnost sa stvarnim likovima, mestima i događajima je slučajna. Lokacija i vreme nekih događaja promenjeni su za potrebe priče.

PRVI DEO

— *Veliki egoisti* —

1.

Videla sam ih kako se kupaju u bazenu, noću. Bilo ih je trojica, svi vrlo mladi, nedorasla dečurlija, kao i ja u to doba.

U Specijalu su mi san stalno prekidali neki novi zvuci: šuštanje sistema za navodnjavanje, divlje mačke koje se koškaju na proplan-ku, ptica što se neumorno oglašava istim zovom. Tokom tih prvih nekoliko leta kod bake činilo mi se da skoro nikad ne spavam. S kreveta na kojem sam bila opružena, posmatrala sam predmete u sobi kako se udaljavaju i približavaju, kao da cela kuća uzdiše.

Te noći sam čula žamor u dvorištu, ali nisam odmah ustala, dešavalo se da seoski stražar dođe sve do vrata, gde bi zadenuo neku poruku. Ali potom se čulo mrmljanje i prigušen smeh. Tada sam odlučila da se pokrenem.

Izbegla sam lampu za komarce, koja je na podu zračila plavičastom svetlošću, prišla prozoru, pa pogledala dole, prekasno da vidim dečake kako se skidaju, ali na vreme da iznenadim poslednjeg među njima kad je skliznuo u crnu vodu.

Svetlo na tremu mi je pomoglo da im razaznam glave, dve tamne i jednu srebrnastu. Ako se to izuzme, posmatrani odatle, izgledali su bezmalo istovetno, pravili su krugove rukama ne bi li se održali na površini.

Vazduh je bio prožet spokojem posle smirivanja tramontane. Jedan dečak se izvrnu na leđa nasred bazena. Osetih kako me grlo žeže pri iznenadnom pogledu na njegovu golotinju, iako je to bila samo senka, ništa više do moja mašta. Izvio je leđa, pa napravio kolut zaronivši. Izranjajući, proderao se, a njegov drugar srebrnaste kose klepi ga po glavi ne bi li ga učutkao.

„Boli me to, majmune!”, ogłosi se ovaj što je napravio kolut, opet preglasno.

Onaj drugi ga potopi, a onda se i treći dečak baci na njega. Uplašila sam se da će se potući, da će se neko od njih udaviti, no oni se razdvojiše smejući se. Seli su na ivicu bazena s pliće strane, okrenuvši mi mokra leđa. Dečak u sredini, najviši među njima, raširi ruke, pa zagrlj onu dvojicu oko vrata. Razgovarali su tiho, ali uspela sam da razaznam poneku izdvojenju reč.

Načas sam pomislila da siđem i uronim s njima u noćnu sparinu. Usamljena u Specijalu, čeznula sam za bilo čijim društvom, ali sa četrnaest godina nisam imala hrabrosti za izvesne korake. Podozrevala sam da su dečaci došli sa susednog imanja, iako sam ih dotad uvek samo izdaleka viđala. Baka ih je zvala „oni s farme”.

Potom zaškripaše opruge u nečijem krevetu. Neko se zakašlja. Gumene papuče mog oca zašljapkaše po podu. Pre no što sam stigla da doviknem momcima da beže, on se već sjurio niz stepenice i dozivao čuvara. Sinu svetlo u lamiji¹ i Kozimo izađe istog trena u kojem se moj otac ukazao u dvorištu, obojica u boksericama.

Dečaci poskakaše pa stadoše da skupljaju razbacanu odeću. Ponešto su ostavili za sobom kad su otrčali u mrak. Kozimo ih pojuri, urlajući, pobiću vas, žgadijo, glavu ću vam razbiti, a moj otac krenu za njim posle kratkog oklevanja. Videla sam ga kako je uzeo kamen.

¹ *Lamija* – niska četvrtasta kuća građena suhozidom, karakteristična za region Apulije; obično kuća za poslugu na imanju. (Sve napomene u tekstu su redakcijske.)

Iz mraka se razlegnu vrisak, potom sudar tela sa ogradom, nečiji glas uobličćen u ne, siđi s one strane. Ustreptala sam kao da sam ja u bekstvu, u toj strci.

Njih dvojica su se dugo zadržali. Kad su se vratili, moj otac se držao za levi ručni zglob, imao je nekakvu mrlju na ruci. Kozimo mu je pažljivo pregleda, pa ga gurnu u lamiju. Pre no što je i sam nestao u kući, načas se zagleda u tmušu koja je progutala uljeze.

Sutradan, za ručkom, otac je imao previjenu ruku. Ispričao je da se sapleo dok je pokušavao da uredi svračje gnezdo. U Specijalu se preobražavao u nekog drugog, za nekoliko dana koža bi mu preplanula, sa dijalektom mu se menjala i boja glasa, te mi se činilo da ga uopšte ne poznajem. Ponekad bih se zapitala ko je on u stvari: inženjer koji u Torinu nije skidao odelo i kravatu ili taj čovek sa zapuštenom bradom koji se polugo vrzma po kući. U svakom slučaju, bilo je jasno da je moja majka, kad se udavala, izabrala samo jednog od njih dvojice, a da za onog drugog nije htela ni da čuje. Godinama nije dolazila u Apuliju. Početkom avgusta, pre no što bismo se nas dvoje otisnuli na dugo putovanje autom ka jugu, ne bi izašla iz sobe ni da se pozdravi.

Jeli smo u tišini sve dok neko nije krenuo da doziva iz dvorišta.

Na pragu su, ispred Kozima, koji se kao kula stražara nadneo nad njih, stajala ona tri dečaka od protekle noći. U prvi mah sam prepoznala samo onog najvišeg, po tankom vratu i malo izduženoj glavi. Ali onda mi ostala dvojica privukoše pažnju. Jedan je imao veoma svetlu put, kosu i obrve bele kao pamuk; drugi je bio smeđokos i preplanuo, mišica izbrazdanih ogrebotinama.

„Aha”, ogłosi se moj otac, „došli ste po odeću?”

Onaj najviši ravnodušno odvrati: „Došli smo da vam se izvini-mo što smo noćas upali na vaš posed i koristili bazen. Naši roditelji vam šalju ovo.” Podigao je nekakvu kesu, a moj otac ju je zgrabio zdravom rukom.

„Kako se zoveš?“, upitao je. I protiv volje je malo omekšao.

„Nikola.“

„A njih dvojica?“

„On je Tomazo“, pokazao je onog svetle puti. „A ovo je Bern.“

Iz gledali su kao da su sapeti u svojim majicama, kao da im ih je neko na silu obukao. Razmenila sam dug pogled s Bernom. Imao je oči crne kao noć, pomalo primaknute.

Moj otac je jedva primetno protresao kesu u kojoj zazveckaše tegle. Mislim da mu je bilo veoma teško da prihvati njihova izvinjenja.

„Niste morali krišom da ulazite“, reče. „Ako ste hteli da koristite bazen, dovoljno je bilo da pitate.“

Nikola i Tomazo spustiše pogled, ali Bern je i dalje netremice gledao u mene. Belina dvorišta iza njih bila je zaslepljujuća.

„Da je nekom od vas pozlilo...“, moj otac je oklevao, očigledno obuzet nelagodnom. „Kozimo, jesmo li ponudili ove momke limunadom?“

Čuvar iskrivi lice kao da ga pita da li je sišao s uma.

„Ne treba, hvala“, učtivo će Nikola.

„Ako vam roditelji dozvole, po podne možete da dođete na bazen da plivate.“

Otac me pogleda, možda očekujući moje odobrenje.

U tom trenutku Bern uze reč: „Noćas ste pogodili Nikolu kamenom u leđa. Mi smo načinili prekršaj kad smo bez odobrenja ušli na vaš posed, ali vi ste počinili još teži povredivši maloletnika. Mogli bismo da vas tužimo.“

Nikola ga ćušnu laktom u prsa, ali bilo je očigledno da mu nije nikakav autoritet, bio je samo viši od njega.

„Nikoga ja nisam pogodio“, odgovori moj otac. „Ne znam o čemu pričaš.“

Ponovo sam u mislima videla pokret kojim je, sagnuvši se, podigao kamen, ponovo sam čula žamor u mraku, onaj vrisak koji nisam mogla da protumačim.

„Tomi, pokaži masnicu gospodinu Gasparu, molim te.”

Tomazo ustuknu, ali kad mu je Bern prstima uhvatio rub majice, nije se bunio. Bern pažljivo nabra tkaninu, otkrivši mu leđa: bila su još svetlija od mišica, bledilo je isticalo modru mrlju veličine dna čaše.

„Vidite?”

Bern kažiprstom pritisnu modricu, Tomazo se izmaknu.

Moj otac je stajao kao omađijan. Kozimo se uključi umesto njega, naredi dečacima nešto na dijalektu, a oni se pristojno oprostije klimnuvši glavom.

Kad je već izašao na sunce, Bern se osvrnu i strogo osmotri našu kuću. „Nadam se da će vam ruka brzo zaceliti”, reče.

Tog popodneva se diže oluja. Za nekoliko minuta nebo pomodre i natušti se, poprimivši boje koje nikad dotad nisam videla.

Nevreme je trajalo skoro cele nedelje, oblaci su se navlačili s mora, iznenada. Munja je polomila jednu granu eukaliptusa, a zatim spržila pumpu kojom izvlačimo vodu iz bunara. Moj otac je bio besan kao ris, iskalio se na Kozimu.

Baka je, na sofi, čitala svoje krimice u džepnom izdanju. Tek da mi prođe vreme, zamolila sam je da mi preporuči neki. Rekla mi je da uzmem bilo koji, nasumice, iz njene biblioteke, da su svi dobri. Izabrala sam *Smrtonosni safari*, ali priča je bila dosadna.

Pošto sam neko vreme zurila uprazno, upitala sam je zna li nešto o dečacima s farme.

„Dolaze i odlaze”, rekla je. „Jedni isti nikad se ne zadržavaju dugo.”

„A šta rade tamo?”

„Pretpostavljam da čekaju da po njih dođu roditelji. Ili neko drugi.”

Kao da sam joj pokvarila uživanje u čitanju, spustila je knjigu. „U međuvremenu se mole. Oni su ti nekakvi... jeretici.”

Kad se nevreme stišalo, zadesila nas je najezda žaba. Noću bi poskakale u bazen i koliko god da smo hlora sipali, nismo mogli da ih držimo podalje. Nalazili smo ih zaglavljene u sifonu ili zgnječene ispod točkova robota čistača bazena. One preživjele blaženo su plivale, neke i u parovima, jedna drugoj na leđima.

Jednog jutra sam izašla u dvorište na doručak, još uvek u boksericama i majici u kojima sam spavala, kad sam ugledala Berna. Sa ivice bazena je mrežicom lovio žabe. Kad bi uhvatio neku, ostavio bi je da se batrga u mreži pa bi je spustio u kofu.

Načas sam oklevala pitajući se da li da dozvolim da me vidi ili da se vratim u kuću i obučem, ali na kraju sam mu prišla i upitala ga da li mu moj otac plaća za taj posao.

„Čezare ne voli da mi baratamo novcem”, rekao je, jedva se i osvrnuvši na mene. Pošto je zastao, dodao je: „*Tada jedan od Dva-naestorice [...] otide prvosveštenicima. I reče: Šta ćete mi dati i ja ću vam ga izdati? A oni mu položiše trideset srebrnjaka.*”²

Odgovor mi se učini besmislenim, ali nisam bila raspoložena da slušam objašnjenje. Pogledala sam u kofu: nagomilane žabe su skakale uvis, ali plastični zidovi bili su previše strmi da bi izašle.

„Šta ćeš s njima?”

„Oslobodiću ih.”

„Ako ih oslobodiš, večeras će se vratiti. Kozimo će ih pobiti kauštičnom sodom.”

Bern munjevito podignu pogled. „Videćeš da ću ih odneti dovoljno daleko.”

Slegnula sam ramenima. „Svejedno ne razumem zašto to radiš ako ti ne plaćaju.”

² Citat iz Jevanđelja po Mateju, 26: 14–15.

„To je moja kazna što sam bez dozvole koristio vaš bazen.”

„Čini mi se da ste se već izvinili.”

„Čezare smatra da moramo ispraviti grešku. Samo što do danas nije bilo prilike, zbog kiše.”

Žabe su u vodi bežale kao bez glave. On ih je strpljivo pratio mrežicom.

„Ko je Čezare?”

„Nikolin otac.”

„Ali ne i tvoj?”

Bern odmahnu glavom. „Meni je stric.”

„A Tomazo? Je li ti bar on rođeni brat?”

Ponovo je zavrteo glavom. Kad su bili došli na vrata, Nikola je rekao „naši roditelji”. Ali bilo je izvesno da mi Bern neće pomoći da protumačim ko je ko, a ja nisam htela da mu priuštim to zadovoljstvo da ga molim.

„Kako njegova modrica?”, upitah.

„Boli ga kad podigne ruku. Florijana mu svako veće pravi obloge od jabukovog sirćeta.”

„Kako god bilo, mislim da si se prevario, nije ga moj otac gađao kamenom. Biće da je Kozimo.”

Bern kao da me nije slušao, bio je udubljen u lov na žabe. Bosonog, na sebi je imao pantalone koje su nekad bile tamnoplave. Onda je iznebuha rekao: „Stvarno si drska.”

„Šta sam ja?”

„Optužuješ gospodina Kozima da bi zaštitila oca. Ne verujem da mu dovoljno plaćate za tako nešto.”

Još jedna žaba je završila u kofi. Bilo ih je dvadesetak, naduvavale su se i splašnjavale.

Kako bih zabašurila laž, upitala sam ga: „Zašto nisu došli i tvoji drugovi?”

„Zato što sam ja predložio da koristimo bazen.”

Dodirnula sam kosu na temenu, bila je vrela. Mogla sam da se sagnem, pokvasim ruku i navlažim je, ali u bazenu je još uvek bilo žaba.

Bern ulovi jednu pa mi prinese mrežicu. „Hoćeš da je pipneš?”
 „Ne pada mi na pamet!”

„Mogao sam da se kladim”, reče sa odbojnim osmehom. Potom, kao da ništa nije bilo, dodade: „Tomazo je danas otišao da poseti oca u zatvoru.”

Sačekao je da vidi kakav je utisak na mene ostavio taj podatak, no ja sam ćutala.

„Ubio je ženu drvenom nanulom. Onda je hteo da se obesi o drvo, ali policija ga je na vreme uhvatila.”

Žabe su uznemireno udarale o zidove kofe. Sva ta nagomilana sluz. Došlo mi je da se isprovraćam.

„Izmišljaš, zar ne?”

Bern zastade s mrežicom u ruci. „Naravno da ne izmišljam.”

Napokon je uhvatio i poslednju žabu, onu koja ga je najviše namučila. Čučnuo je da ne bi previše podigao mrežicu.

„A tvoji roditelji?”, upitah.

Žaba iskoči pa zapliva ka dubljem delu bazena.

„Dođavola! Vidi šta si uradila? Prava si šeprtlja!”

Izgubih strpljenje. „A šta ti je to šeprtlja, a? Izmišljaš reči! Slušaj, nisam ja povredila tvog brata ili tvog prijatelja, šta god da ti je!”

Naumila sam odmah da odem, ali Bern me je tad prvi put ozbiljno pogledao. Njegovo lice je odavalo iskreno žaljenje, pomešano sa izvesnom prostodušnošću. Ponovo mi je uputio onaj pomalo razroki parališući pogled.

„Molim te da prihvatiš moje izvinjenje”, reče.

„Moliš me da...”

Bila sam malo uznemirena, kao nedelju dana ranije, kad je piljio u mene preko ramena mog oca. Nagnula sam se ka vodi da vidim gde je nestala ona žaba.

„Kakvi su to crni končići?”

„Jajašca. Žabe su došle ovamo da ih polože.”

„Jezivo.”

Ali on me je pogrešno razumeo.

„Da, jezivo. Ne ubijate samo žabe već i sva ta jajašca. U svakom je jedan živi stvor.”

Kasnije sam se opružila da se sunčam, ali bilo je dva sata, najgore vreme, te nisam dugo ostala. Našla sam na ogradi ono mesto gde su je dečaci preskočili, mreža je bila savijena na vrhu, izobličena na sredini. Iza ograde je bilo drveća, jedva nešto malo višeg od našeg. Izvila sam se ne bih li videla farmu, ali bila je predaleko.

Pre no što je otišao, Bern me je pozvao na sahranu žaba koje su bile mrtve kad ih je uhvatio. Posle toliko sati na suncu, nimalo se nije oznojio.

Zamolila sam bila Kozima da naduva gume na bakinom starom biciklu, a on mi ga je potom ostavio spremnog, podmazanog i blistavog.

„Kuda ćeš?”

„Da se provozam putem.”

Sačekala sam da moj otac ode da se vidi s prijateljima, pa krenula.

Ulaz na farmu nalazio se na strani suprotnoj od naše kapije i da bi se do njega stiglo, trebalo je napraviti pun krug, osim ako ne preskočiš ogradu pa presečeš preko polja kao što su uradili dečaci. Duž asfaltiranog drumca, kamioni su brisali pored mene. Stavila sam bila vokmen u korpu i morala sam da se nagnem napred jer je kabl od slušalica bio prekratak.

Na ulazu na farmu je, umesto prave kapije, bila samo gvozdена rampa, koju sam zatekla spuštenu. Sredina zemljanog puta bila je obrasla u korov, a ivice nejasne, kao da su ih određivala vozila koja su tuda prolazila. Sišla sam sa bicikla pa produžila peške. Trebalo mi je pet minuta da stignem do kuće.

Nije mi bilo prvi put da posećujem neku farmu, ali na ovoj je kuća bila drugačija. Samo je srednji deo bio od kamena, ostatak kao da je naknadno nakalemljen na njega. Dvorište, kod nas uredno popločano kamenom, ovde je bilo pokriveno betonskom pločom izbrazdanom pukotinama.

Spustila sam bicikl na tlo pa se nakašljala ne bih li skrenula pažnju ukućanima. Niko se nije pojavio. Onda načinih nekoliko koraka ka pergoli što se nastavljala na ulaz ne bih li se sklonila od sunca. Vrata su, iza mreže za komarce, bila širom otvorena, ali nije mi se ulazilo. Samo sam se naslonila na sto, jer mi je pažnju privukla plastična mušema sa šarom mape sveta. Potražila sam Torino, ali nisam ga našla.

Ponovo sam stavila slušalice pa krenula oko kuće provirujući kroz prozore, ali ništa se nije videlo usled prejakog kontrasta između spoljnog bleštavila i unutrašnje polutame. Onda sam iza kuće naišla na Berna.

Sedeo je na hoklici, u hladu, pognut. U tom položaju, pršljenovi su mu štrčali kao grbe duž leđa. Bio je okružen brdom badema – toliko je bilo badema da sam mogla da se opružim na leđa preko tog brda, raširim ruke i utonem u njega.

Nije me primetio dok nisam stala ispred njega, ali ni tada ničim nije pokazao da je iznenađen.

„Evo ćerke bacača kamena”, promrmljao je.

Stomak mi se uzburka od nelagode. „A zovem se Tereza.”

Za sve ono vreme koje smo tog jutra proveli zajedno nije me upitao za ime. Klimnuo je glavom, ali kao da mu je svejedno.

„Šta to radiš?”

„Zar se ne vidi?”

Zagrabio bi šaku – četiri-pet badema – skinuo bi omotač pa ih bacio na drugu gomilu.

„Nameravaš sve da ih očistiš?”

„Naravno.”

„To je sumanuto, ima ih na hiljade.”

„Mogla bi da mi pomogneš, umesto što stojiš tu zaludna.”

„A gde da sednem?”

Bern slegnu ramenima. Spustih se na zemlju ukrštenih nogu.

Neko vreme smo čistili bademe. Primetih da je već gomilu očistio, mora da je satima sedeo tu.

„Mnogo si spora”, reče u jednom trenutku.

„Ali prvi put ovo radim!”

„Bez obzira, spora si i gotovo.”

„Rekao si da ćemo sahraniti žabe.”

„Rekao sam u šest.”

„Mislila sam da već ima šest”, slagah.

Bern pogleda u sunce, protegnu vrat. Nevoljno se izvih da zahvatim još jednu šaku badema. Da bi se brže čistili, dovoljno je bilo ne obraćati pažnju na komadiće omotača koji se zavlače ispod noktiju i tu ostaju.

„Jesi li ih sve ti nabrao?”

„Sve do jedog, da.”

„A šta ćeš s njima?”

Bern uzdahnu. „U nedelju mi dolazi majka, ona mnogo voli bademe, ali bademi treba bar dva dana da se suše na suncu. Onda ih valja iskrckati, a to je najsporiji deo. Što znači da kasnim. Do sutra moram da završim.”

Zastala sam, već sam bila umorna, a ono brdo se nimalo nije smanjilo. Malo sam se pomerila ne bih li privukla pažnju Bernu, ali on nije odvajao pogled od tla.

„Jel’ ti se sviđa nova pesma od *Rokset*?”, upitala sam ga.

„Naravno da mi se sviđa.”

Ali meni se učinilo da ne govori istinu, da nije čuo ni za tu pesmu ni za *Rokset*.

Nedugo zatim upitao je: „Je li to ona koju si slušala?”

„Hoćeš da je čuješ?”

Bern je zastao pre nego što je ispustio bademe. Dala sam mu vokmen. Stavio je slušalice pa stao da okreće plejer u rukama.

„Trebalo da pritisneš plej.”

Još malo ga je proučavao, gledajući jednu pa drugu stranu, a onda mi ga vratio nervoznim pokretom.

„Nema veze.”

Nastavili smo da radimo ne gledajući jedno drugo i ne razgovarajući, čulo se samo kuckanje badema, kuc-kuc-kuc, sve dok nisu stigli Nikola i Tomazo.

„Šta će ona ovde?”, upita Tomazo gledajući me odozgo.

Bern ustade. „Ja sam je pozvao.”

Nikola mi je, ljubazniji, pružio ruku i predstavio se, ubeđen da mu nisam zapamtila ime. Zapitala sam se ko je od njih trojice pluta na leđima u bazenu. Kao da mi je prizor koji sam videla one noći pružao nepošteno stečenu prednost nad njima.

Onda Tomazo reče: „Spremno je, dođite”, pa se udalji ne sačekavši nas.

Na jednoj čistini među maslinama, čekao nas je neki gospodin. „Dođi, dušo”, rekao mi je, raširivši ruke.

S ramenâ mu se spuštao epitrahilj sa dva krsta izvezena zlatnim nitima, u ruci je držao nekakvu malu knjigu u kožnom povezu. Imao je crnu bradu, dok su mu oči bile plave, veoma svetle, skoro prozirne. „Ja sam Čezare.”

Ispred njega je bilo iskopano pet malih jama, žabe su već bile unutra. Čezare stade strpljivo da mi objašnjava šta sledi: „Čovek sahranjuje svoje upokojene, Tereza, oduvek to čini. Tako je započela naša civilizacija i tako se dušama omogućava da nađu put do novog boravišta. Ili do Hrista, ako je njihov ciklus završen.”

Kad je izgovorio Hristovo ime, svi oko njega su se dvaput prekrstili, na kraju poljubivši nokat kažiprsta.

U međuvremenu nam je prišla jedna žena sa gitarom, koju je držala za vrat, pa me je pomilovala po obrazu kao da me oduvek poznaje.

„Znaš li šta je duša?“, upitao me je Čezare.

„Nisam sigurna.“

„Jesi li kad videla biljku koja umire? Na primer od žeđi?“

Rajska palma naših suseda u Torinu osušila se na balkonu kad su njeni vlasnici otišli na odmor ostavivši je bez vode. Klimnula sam glavom.

„U jednom trenutku listovi se sparuje, grane klonu i biljka se pretvori u žalostan prizor. Život ju je već napustio. To se događa i našem telu kad ga duša napušta.“ Malo je izvio vrat ka meni. „Ali ima nešto čemu te nisu naučili na veronauci. Mi ne umiremo, Tereza, zato što se naše duše sele. Svako od nas ima mnogo života iza sebe i još mnogo života pred sobom, kao muškarac, žena ili životinja. Tako i ove jadne žabe. Zato treba da ih pokopamo. Ništa nas ne košta, zar ne?“

Zadovoljno je zurio u mene, a potom je, ne odvajajući pogled, rekao: „Florijana, mi smo spremni.“

Žena podignu gitaru. Kako nije imala remen, morala je da je osloni na nogu savijenu u kolenu. U tom nesigurnom položaju stade da prebira po žicama. Zasvirala je nežnu melodiju, pesmu koja govori o lišću i milosrđu, o suncu i milosrđu, a potom i o smrti i milosrđu.

Posle nekoliko trenutaka, savršeno usklađeno, pridružiše joj se muškarci. Čezarev glas, dubok i promukao, kao da je podržavao ostale. Bern je jedini žmurio blago isturene brade. Poželela sam makar načas da slušam samo njega.

U jednom trenutku, uhvatiše se za ruke. Čezare je stajao s moje leve strane i pružio mi je ruku. Nisam znala kako ću s Florijanom, kojoj su obe ruke bile zauzete sviranjem gitare. Videla sam da joj je

Tomazo spustio šaku na rame, te da ne bih prekinula krug, i sama to učinih, a ona mi se osmehnu.

Kod trećeg refrena već sam mogla da otpevam deo teksta. Možda su ga upravo zbog toga ponovili više puta. Da li je to Bern plakao? Ili me je prevarila senka kose koja mu je pala na lice?

Žabe su se bile ukrutile, udrvenile, u tim donedavno mlohavim trbusima teško da je mogla obitavati duša. Zapitah se da li je, po Čezarevom mišljenju, ona još uvek tu ili je već odletela negde drugde. Kako god bilo, dečaci su ih blagoslovili pa kleknuli da zatrpaju rake. *Oni su ti nekakvi jeretici*, rekla je baka.

Pre no što se udaljio, Čezare me je pozvao da opet dođem: „Toliko je toga o čemu treba da razgovaramo, Tereza.”

Bern je, umesto mene, gurao bicikl zemljanim drumom. „Onda, jel’ ti se svidelo?”, upitao me je.

Odgovorila sam da jeste, uglavnom iz pristojnosti. Tek kasnije sam shvatila da je to istina.

„*Neću te za žrtve tvoje karati*”, iznebuha reče, „*tvoje žrtve paljenice svagda su preda mnom.*”

„Šta?”

„*Ne treba mi uzimati teleta iz doma tvojeg, ni jarića iz torova tvojih*”, ponavljao je jednu od molitvi koju je Čezare pročitao malo ranije. „*Znam sve ptice po gorama, i krasota poljska preda mnom je.* To mi je najdraži stih, kad kaže *krasota poljska preda mnom je.*”³

„Znaš ih napamet?”

„Neke psalme sam naučio napamet, ali još ne znam sve”, naglasio je, kao da se izvinjava.

„A zašto?”

„Zato što nisam imao dovoljno vremena!”

„Ne, htela sam da pitam zašto si ih naučio napamet? Čemu to?”

„Psalmi su način molitve, jedini Bogu ugodan.”

³ Citati iz Starog zaveta, Davidovi psalmi, Psalm 50: 8–10.

„Je li te Ćezare tome naućio?”

„On nas svemu ući.”

„Vas trojica ne idete u normalnu Ńkolu, zar ne?”

PreŃao je toćkom bicikla preko kamena, a lanac se zatresao.

„Pazi!”, rekoĥ mu. „Kozimo ga je upravo sredio.”

„Ćezare zna mnogo viŃe od onoga Ńto se ući u *normalnim* Ńkola-
ma, kako ih ti nazivaŃ. U mladosti je bio istraŃivać, Ńiveo je na Tibe-
tu, sam, u jednoj pećini, na pet hiljada metara nadmorske visine.”

„ZaŃto u pećini?”

„MoŃeŃ li da zamisliŃ da posle nekog vremena viŃe nije osećao
hladnoću, mogao je mirne duŃe bez odeće da sedi na minus dvade-
set. I skoro niŃta nije jeo.”

„Ćudno”, rekoĥ, sumnjićava.

Bern slegnu ramenima. „Tamo je otkrio metempsihozu.”

„Ńta?”

„Metempsihozu duŃa. O tome se, na viŃe mesta, govori i u Jevan-
Ċeljima, na primer, u JevanĊelju po Mateju. Ali pre svega u Jovano-
vom.”

„I ti stvarno verujeŃ u to?”

Strogo me je pogledao. „Kladim se da nisi proćitala nijednu stra-
nu Biblije.”

Stigli smo bili do one gvozdene rampe i Bern se naglo zaustavi.
Vraćajući mi bicikl, reće: „MoŃeŃ ponovo da doĊeŃ ako hoćeŃ. Posle
rućka ostali spavaju, samo sam ja budan.”

Ponekad se pitam zaŃto sam opet otiŃla na farmu, da li iz Ńelje da
ponovo vidim Berna, iz te znatiŃelje koja joŃ uvek nije imala ime,
ili iz puke dosade koja me je obuzimala u Specijalu. Kako god bilo,
otiŃla sam i narednog popodneva, pomagala mu sa bademima, te
smo zajedni uspeli sve da ih oćistimo.

Poslednjeg dana u Apuliji trebalo mi je celo jutro da sakupim
svoje stvari i spakujem ih u kofer. Obićno sam od same pomisli na

putovanje bila uzbuđena, ali ne i te godine. Posle ručka sam sela na bicikl i odvezla se do farme.

Ali Bern nije bio tamo. Dvapat sam napravila krug oko kuće šapatom ga dozivajući. Bademi su još uvek bili tamo, očišćeni i iskrckani, sveli su se na beznačajnu hrpicu.

Vratila sam se pod pergolu, sela na ljuljašku pa se energično odgurnula o tlo. Dve mačke su spavale ispružene na bok, omamljene od vrućine. Potom začuh kako me doziva.

„Gde si?“, upitah.

Bern privuče moj pogled ka prozoru na prvom spratu, i sam šapućući: „Priđi.“

„Što ne siđeš?“

„Ne mogu da ustanem iz kreveta. Ukočio sam se.“

Pomislila sam na sve one sate koje je proveo nagnut nad bademima. „Mogu li ja da se popnem?“

„Bolje nemoj. Probudićeš Čezara.“

Osećala sam se glupo dok sam tako razgovarala s prozorom.

„Htela sam nešto da ti ostavim. Ujutru odlazim.“

„A kuda ćeš?“

„Vraćam se kući. U Torino.“

Bern je nekoliko trenutaka ćutao. Potom reče: „Onda, srećan ti put.“

Možda će na zimu neko doći po njega, recimo njegova majka, te ga više nikad neću videti. *Dolaze i odlaze*, rekla je baka. Jedna buba se primaknu mom stopalu, a ja je zgazih potplatom sandale. Hoće li i nju sahraniti?

Uspravila sam bicikl položen na zemlju. Već sam bila na sedlu kad me je Bern ponovo pozvao.

„Šta je sad?“

„Možeš da uzmeš bademe. Ponesi ih u Torino.“

„Zašto, tvoja majka ih nije htela?“

Želela sam da budem gruba i verovatno sam u tome uspela. On kao da se malo zamislio.

„Uzmi”, naposletku je rekao, „koliko god hoćeš. Stavi ih u korpu na biciklu.”

Nekoliko puta sam stisla ručnu kočnicu, neodlučna. Onda sam sišla sa bicikla i zaputila se ka bademima. Pojma nisam imala šta ću s njima, sigurno nisam nameravala da ih jedem. Ali sam ih uzela, šaku po šaku, sve dok nisam do vrha napunila korpu. Pre no što sam odjurila, vokmen sam sakrila u preostale bademe, sa dugmetom plej preplepljenim komadićem selotejpa u boji.

Već je bio februar, možda čak i mart, kad je moja majka našla limenku sa bademima. Iskoristila je jedan dan dok sam bila u školi da mi sredi sobu. Stalno je nešto premeštala, bacala, raščišćavala. Limenku je ostavila na krevetu, a kad sam se vratila iz škole, neobično mi je bilo što je vidim tu, imala sam osećaj da sam zanemari- rila nešto važno. Otvorila sam je i otkrila da je prazna. Kažiprstom sam prešla preko dna, gde se nataložio fini prah, pa olizala prst i progutala taj prah zajedno s pljuvačkom. Nije bio sladak, nije imao nikakav ukus, no ipak mi je prizvao sliku Berna zadubljenog u či- šćenje badema i do kraja dana nisam mogla ni na šta drugo da se usredsredim.

Ali to popodne je bilo izuzetak. Prvih godina se, s proleća, doga- đalo da Specijale i farma postanu nestvarni. Zaboravila bih na to sve do ponovnog odlaska u avgustu. Nisam znala da li je tako i Bernu i ostalima. Ako sam im i nedostajala, svakako mi to nisu pokazivali. Kad bismo se ponovo okupili, ne bismo se ni poljubili ni rukovali, ne bi mi postavljali pitanja o proteklim mesecima. Za njih sam ja bila sam još jedan deo prirode koja ih okružuje, pojava koja nastaje i nestaje u zavisnosti od godišnjeg doba, te nema svrhe previše mozgati o njoj.

Kad sam ih malo bolje upoznala, shvatila sam da njihovo vreme protiče drugačije od mojeg, ili čak i ne protiče. Svaki dan im je bio podeljen na tri sata učenja pre podne i isto toliko fizičkog rada po podne, sa izuzetkom nedelje. Taj ritam se ni leti nije menjao. Zato sam pre ručka izbegavala da odlazim na farmu, nisam želela da slušam Čezareva predavanja, koja su imala moć da me navedu na pomisao da sam glupa. Govorio je o mitovima o postanku čoveka, o kalemljenju voća klinom ili u procepu, o *Mahabharati*, svim tim stvarima o kojima ja ništa nisam znala.

S vremena na vreme bi se dečaci, jedan po jedan, na smenu, izdvojili s njim. Seli bi da razgovaraju u hladu jedne velike crnike. Istini za volju, uvek je Čezare govorio, dok su Bern, Tomazo ili Nikola klimali glavom. Jednog dana mi je rekao da sam dobrodošla ako sam raspoložena da malo proćaskamo. Zahvalila sam mu, ali nisam imala hrabrosti da sednem s njim pod to drvo.

Ipak, godinu za godinom, na kraju su i mene prihvatili. Bilo je to onog leta kad sam završila prvi gimnazije, a još više sledećeg, posle drugog razreda. Moj otac nije bio oduševljen, ali ništa nije govorio, draže mu je bilo i da idem kod suseda nego da se po ceo dan vučem po kući nezadovoljna. Isto je, pretpostavljam, bilo i sa bakom.

U zamenu za gostoprimstvo na farmi, pomagala sam im koliko sam mogla. Brala sam boraniju i paradajz, čupala korov na prilazu i učila da uplićem suve grane i pravim girlande. Kad bih se tako upetljala da ne mogu da nastavim, Bern i Nikola bi mi priskočili u pomoć. Raspleli bi grane do mesta gde sam pogrešila, a onda bi mi, po ko zna koji put, objasnili redosled postupaka, uzmeš ovaj kraj, provučeš ga ovde ispod, pa kroz sredinu, a onda vežeš, eto, sad možeš da nastaviš. Oni su te grane mogli žmureći da upliću, da prave girlande kilometre dugačke, iako ničemu nisu služile: čim bi ih napravili, spalili bi ih. Kad sam pitala Berna zašto onda traće toliko vremena na njihovo uplitanje, odgovorio mi je: „Učimo se poniznosti. To je samo vežba.”

Sećam se kako smo jedno veče svi sedeli pod pergolom, grozdovi crnih zrna visili su nam nad glavom. Nikola je palio vatru u ognjištu, dok su ostala dvojica nosila prljave tanjire u kuhinju. Jedva da sam i okusila hranu. Na farmi su svi bili vegetarijanci, a ja u to doba skoro da uopšte nisam jela povrće. Ali trpela sam glad samo da bih bila tu, okružena tim mirom daleko od svega, blizu Berna i vatre.

Čezare nam je pričao kako je, kao dvadesetogodišnjak, doživeo viziju svog prethodnog života.

„Bio sam galeb”, rekao je, „ili albatros, u svakom slučaju ptica.”

Imala sam utisak da svi već znaju tu priču, no ipak su je pažljivo slušali. Čezare je opisao kako je u tom lucidnom snu odleteo na obale Bajkalskog jezera. Zadao nam je da pronađemo to jezero na mapi iscrtanoj na mušemi. Dečaci kao furije odgurnuše sa stola ono što je još bilo ostalo na njemu, pa stadoše da pretražuju kontinente.

Nikola je prvi uzviknuo: „Evo ga! Evo ga ovde!”

Čezare ga nagradi gutljajem likera. Nikola likujući otpi, a onoj dvojici ne bi pravo, te se natuštiše. Naročito Bern. Zurio je u mušemu, u nebo-plavu mrlju Bajkalskog jezera, kao da želi jednom zasvagda da zapamti svako slovo njegovog naziva.

Potom je Florijana poslužila sladoled i ponovo zavlada mir. Čezare nastavi da priča o prethodnim životima, ovoga puta o prethodnim životima dečaka. Zaboravila sam šta je rekao za Nikolu; za Tomaza je kazao da je bio neka zver iz porodice mačaka, a da u Bernovoj krvi ima nečeg iz podzemnog sveta. Dođe red i na mene.

„A ti, draga Tereza?”

„Ja?”

„Šta bi ti rekla, koja si životinja bila?”

„Ne znam.”

„Pokušaj da zamisliš, hajde.”

Svi su gledali u mene.

„Ništa mi ne pada na pamet.”

Sadržaj

PRVI DEO	
Veliki egoisti	7
DRUGI DEO	
Garnizon	133
TREĆI DEO	
<i>Lofthellir</i>	285
EPILOG	
Crni dani	409

Paolo Đordano
I NEBO JE BILO NAŠE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Tijana Petković

Korektura
Aleksandra Šašović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-320-7

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2020.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dere.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.131.1-31

ЂОРДАНО, Паоло, 1982–

I nebo je bilo naše / Paolo Đordano ; prevod sa italijanskog Gordana Subotić. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2020 (Beograd : Dereta). – 419 str. ; 21 cm

Prevod dela: Divorare il cielo / Paolo Giordano. – Тираж 1.000.

ISBN 978-86-6457-320-7

COBISS.SR-ID 26233097